

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ З СОЦІАЛЬНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

У статті розглядаються умови, за яких процес підготовки соціальних педагогів здійснюється ефективно та забезпечує можливості оволодіння ними відповідним професійним функціоналом. Характеризується компетентнісний підхід та компетентнісно-орієнтована освіта як засоби успішної реалізації майбутнього соціального педагога у різних сферах життєдіяльності, а також роль партнерських стосунків вищого навчального закладу і соціальних інституцій у підготовці адаптивної до ринку праці моделі фахівця.

Ключові слова: підготовка соціальних педагогів, компетентнісний підхід, компетентнісно-орієнтована освіта, професійна компетентність, партнерські стосунки, взаємодія, соціальні інституції, практичні уміння і навички.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток вищої школи в Україні пов'язаний зі світовими тенденціями модернізації освіти. В умовах приєднання країни до Європейського освітнього простору перед вищими навчальними закладами постало завдання реформування вищої освіти, зокрема не лише у напрямі перебудови процесу організації навчання, але й оновлення методології підготовки студентів з урахуванням світових тенденцій, а також вимог міжнародних фахових організацій. За єдину методологічну основу розбудови національної системи вищої освіти обрано компетентнісний підхід, що є ключовим у процесі її модернізації. *Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності.*

Актуальність реалізації компетентнісного підходу в процесі підготовки соціальних педагогів зумовлена суспільним значенням самої професії та посиленням вимог до її якості й професійності в умовах сучасного суспільства. Аналіз теоретичних і методичних аспектів реалізації компетентнісного підходу у процесі підготовки соціальних педагогів у вищій школі дає можливість чітко визначити, що провідне значення у цьому процесі належить розвитку сфер взаємодії стейкхолдерів (працедавців, випускників, професійних організацій), результатом якої повинно бути створення адаптивної до ринку праці моделі фахівця.

Серед якісних відмінностей даного типу стосунків від інших слід відзначити активність, ініціативність, рівність, самостійність партнерів, узгоджені з визначенням спільної мети, виконанням злагоджених дій в межах взаємодії суб'єктів в умовах спільної діяльності. Партнерство передбачає прояв власної позиції кожного з партнерів, з одного боку, та розвинені вміння співпрацювати з іншими задля досягнення спільної мети та обопільного успіху – з іншого.

Партнерство є найвищою формою співпраці, яку не можна набути автоматично. Будучи втіленими у процес професійного навчання партнерські стосунки дають можливість людині засвоювати та відтворювати конструктивний соціальний досвід під час спілкування та діяльності. Проблема партнерства у педагогічній взаємодії є предметом аналізу Н. Пов'якель, Н. Побірченко, В. Терещенко, Г. Чернявської та ін. Для нашого дослідження інтерес представляють публікації, що висвітлюють проблему партнерства та взаємодії з точки зору реалізації компетентнісного підходу у підготовці фахівців: професійної компетентності (С. Архипова, І. Бех, Н. Бібік, Ю. Варданян), соціальної і життєвої компетентності (М. Докторович, І. Єрмакова, О. Кононко, В. Слот), ключових і базових компетенцій (І. Зимня, А. Хуторской, П. Гусак).

Метою статті є аналіз співпраці кафедри соціальної педагогіки з соціальними інституціями та роботодавцями, які виступають у ролі партнерів, у контексті реалізації компетентнісного підходу щодо підготовки соціальних педагогів до професійної діяльності.

Результати теоретичного дослідження. Партнерство нами було визначено як концептуальна основа саме тому, що в ході зазначеної діяльності найбільш повно може реалізуватись зміст компетентнісного підходу, який включає в себе такі складові: концептуальну (наукову), інструментальну (оволодіння вміннями), інтегративну (здатність поєднувати теорію і практику у вирішенні проблем), контекстуальну (розуміння соціокультурного середовища), адаптивну (передбачливість і готовність до змін) і комунікативну.

Автори методичних рекомендацій щодо застосування компетентнісного підходу у вищій освіті, схвалених Міністерством освіти і науки України, трактують компетентність як інтегровану

характеристику якостей особистості, результат підготовки випускника вишу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності. І відповідно до зазначеної характеристики ми побудували логіку аналізу діяльності кафедри соціальної педагогіки щодо її співпраці з соціальними інституціями та роботодавцями у контексті компетентнісного підходу у процесі підготовки соціальних педагогів.

Отже, *по-перше, компетентність особистості є результатом освітнього процесу.* Освітній процес здійснюється викладачами кафедри соціальної педагогіки. У складі кафедри 13 викладачів (11 штатних викладачів, 2 викладачі працюють за сумісництвом) з них: 1 доктор наук, професор; 1 кандидат наук, професор; 8 – кандидатів наук, доцентів; 1 – кандидат наук, старший викладач; 1 – кандидат наук, викладач; 1 – асистент.

Загальний відсоток викладачів, які мають наукові ступені та вчені звання, складає 92,3%, що свідчить про досить високий рівень кваліфікації викладачів кафедри соціальної педагогіки та можливості якісного та професійного здійснення навчально-виховного процесу. Тематика науково-методичних досліджень викладачів кафедри безпосередньо спрямована на реалізацію ідеї компетентнісного підходу у підготовці соціального педагога.

Зміст освітнього процесу, як елемент компетентнісного підходу, передбачає і різноманітність у межах кожного із методів викладання. Викладачі кафедри продуктивно використовують співпрацю з фахівцями соціальних інституцій, запрошуючи їх для спільного проведення лекцій, наукових семінарів, круглих столів, брифінгів, що дає можливість наблизити навчальний процес до активного навчання і практичного застосування.

По-друге, *компетентність відображається у особистісно набутих знаннях (загальних, професійних, спеціальних).* Ця результативно-цільова спрямованість освіти реалізується у процесі засвоєння студентом дисциплін навчального плану підготовки фахівця. У навчальному плані спеціальності "Соціальна педагогіка" освітнього ступеня "бакалавр" 47 дисциплін, завдяки яким здійснюється засвоєння студентом конкретних предметних знань та формуються його професійні уміння. Логіка освітньо-професійної програми підготовки соціального педагога, а відтак і професійна діяльність викладача та кінцевий результат навчання зорієнтовані на компетентнісний підхід і відповідно на взаємодію і співпрацю з інституціями, діяльність яких спрямована на соціальну сферу. Опанування і досконале оволодіння відповідними навчальними курсами забезпечує студенту можливість оволодіти відповідним професійним функціоналом, продемонструвати свої можливості фахівцям соціальної інституції, як потенційним роботодавцям.

Для наочності співставимо деякі дисципліни навчального плану з діяльністю соціальних інституцій.

Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади: Соціально-педагогічна робота в закладах освіти; Соціально-педагогічна профілактика правопорушень; Профілактика алкоголізму і наркоманії; Робота з обдарованими дітьми; Етика і психологія сімейного життя; Соціалізація особистості; Педагогіка сімейного виховання; Основи профорієнтаційної роботи; Самовиховання та саморегуляція особистості; Основи педагогічної творчості.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Основи красномовства; Технології роботи соціального гувернера; Етика соціально-педагогічної діяльності; Соціальна молодіжна політика; Педагогіка сімейного виховання; Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями; Менеджмент соціальної роботи; Соціальний супровід сім'ї.

Позашкільні та реабілітаційні установи: Технології соціально-педагогічної роботи; Соціально-педагогічна робота у сфері дозвілля; Основи сценарної роботи; Соціально-педагогічне консультивання; Соціально-педагогічна допомога дітям і сім'ям у кризових ситуаціях; Робота з дітьми з особливими потребами; Прикладні методики.

Відділи у справах дітей (кримінальної міліції, районних рад): Основи соціально-правового захисту; Психолого-педагогічна діагностика; Технології соціально-педагогічної роботи; Основи трудового законодавства; Сімейне право; Цивільне право; Система правоохоронних органів.

У реалізації зазначеної компетентнісної характеристики, на нашу думку, важливим є "занурення" студента у практичну професійну діяльність з перших тижнів навчання. Така робота здійснюється викладачами нашої кафедри впродовж майже 10-ти років завдяки співпраці з загальноосвітніми та професійно-технічними навчальними закладами у запровадженні профілактичних програм як протидії багатьом суспільним викликам, включаючи психоактивні речовини та ризиковану поведінку. Викладачі кафедри професор Завацька Л.М. і доцент Рень Л.В. є співзасновниками громадської організації "Центр профілактики "Вибір"", метою діяльності якого є об'єднання зусиль освітніх закладів та тренерів, якими виступають студенти з 1-го по 4-й курс у вирішенні стратегічних питань: створення сприятливих умов і надання можливостей самій молоді проводити роботу з профілактики шкідливих звичок серед майже ровесників; пропагувати збереження і зміцнення здоров'я; формувати у студентів професійні компетентності як гармонійне поєднання знань та конкретного практичного досвіду, що є запорукою результативності всього процесу навчання.

По-третє, *компетентність особистості є результатом набутих практичних умінь і навичок, здатності діяти та успішно виконувати поставлені завдання.* Зазначені ключові компетентності

найбільш ефективно формуються у практичній підготовці майбутніх фахівців завдяки співпраці з соціальними інституціями, які визначені кафедрою як базові. За навчальними планами підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів студенти проходять 7 видів практик: дві неперервні соціально-педагогічні практики, літню організаційно-відпочинкову практику, соціально-педагогічну (навчально-технологічну) практику, соціально-педагогічну (стажорську) практику, професійну за напрямом підготовки і науково-дослідну практики. Головне завдання різних видів практик, які проходять студенти впродовж 5-ти років навчання – професійна орієнтація майбутніх фахівців на відповідну спеціалізацію у діяльності залежно від професійної спрямованості соціальної організації чи служби. Кафедра соціальної педагогіки має налагоджені зв'язки та укладені угоди з соціальними та соціально-педагогічними закладами та громадськими організаціям м. Чернігова. Основними базовими установами для проходження практики студентами є: Чернігівський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Чернігівський центр соціально-психологічної реабілітації для дітей; "Клініка дружня до молоді" Чернігівської міської дитячої поліклініки №2; Управління Державної пенітенціарної служби України в Чернігівській області; Служба у справах дітей Новозаводської і Деснянської у м. Чернігові ради; Комунальний заклад "Позашкільний навчальний заклад "Центр роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання" Чернігівської міської ради; Чернігівський професійний ліцей залізничного транспорту; Чернігівська загальноосвітня школа-інтернат імені Ю.М.Коцюбинського; Чернігівська молодіжна громадська організація Центр прогресивної молоді "Апельсин"; Чернігівська благодійна організація батьків дітей інвалідів "Логос"; Чернігівське міське громадське об'єднання інвалідів "Шанс".

Обираючи бази практики кафедра соціальної педагогіки прагне вирішувати важливі питання збалансованості результатів навчання, які є прерогативою викладачів, і компетентностями, що набуваються особами, які навчаються, саме у практичній діяльності при безпосередній участі і зацікавленості фахівців соціальних інституцій як потенційних роботодавців. Серед баз практики важливе місце займають і громадські організації. Вони мають свою особливу структуру і специфічні завдання діяльності, що залежать від мети створення цієї організації. Пріоритетним завданням кафедри соціальної педагогіки є збільшення кількості громадських організацій як баз практики. Адже організації такого плану виступають у ролі не лише закладу формування та удосконалення практичних навичок студента, але й прикладом створення власного робочого місяця. У підсумкових конференціях, які проводяться за результатами практик, обов'язково приймають участь і тьютори з соціальних інституцій, що виступали у ролі бази практики. Саме на таких спільних заходах об'єктивно висловлюються позитивні враження і критичні зауваження, які дають можливість удосконалити процес співпраці вишу і відповідної соціальної інституції, врахувавши зауваження роботодавця, так і покращити якість підготовки соціальних педагогів.

Загальним результатом професійної підготовки соціальних педагогів є їх можливість працевлаштування. Саме цілеспрямована робота кафедри і самих студентів, впродовж всього терміну навчання в університеті, у тісній співпраці з соціальними інституціями, як потенційними роботодавцями, визначає результативність фахової підготовки соціального педагога. Сфери застосування фахівця спеціальності "Соціальна педагогіка" досить різнопланові: Загальноосвітні та професійно-технічні навчальні заклади; Позашкільні навчально-виховні заклади; Центри розваг та дозвілля; Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Відділи у справах сім'ї та молоді(районних, міських рад); Відділи у справах дітей районних у м. Чернігові рад; Реабілітаційні центри різного спрямування (для дітей з кризових і неблагополучних сімей; для дітей з особливими потребами; для неповнолітніх, які мають конфлікти з законом); Відділи у справах дітей кримінальної міліції; Центри допомоги матері з дитиною; Центри реабілітації залежних від наркотиків і алкоголю; Установи Державної пенітенціарної служби України (слідчі ізолятори, виховні колонії, тюрми і зони); Громадські організації різного спрямування.

Наші випускники працюють у всіх зазначених соціальних інституціях. Деякі з них самі стали роботодавцями, створивши свої недержавні установи: приватний навчальний заклад "Хатинка для дитинки" (директор Наталія Яценко), Центр прогресивної молоді "Апельсин" (голова правління Ірина Черенько). Співпраця кафедри і соціальних інституцій за весь час підготовки фахівців соціальних педагогів залишається динамічним процесом, який реалізує потреби і запити обох сторін взаємодії. Наразі на сучасному етапі реформування вищої освіти ця форма роботи набуває найбільшої актуальності, адже правила гри повинні змінити як виші, так і роботодавці.

Висновки. А відтак, кафедрою визначені нові перспективні завдання у співпраці з інституціями, у пріоритеті діяльності яких є соціальні сфери. Так, запровадження інклюзивної освіти в Україні передбачає створення соціалізуючого простору у загальноосвітніх закладах для дітей з особливими потребами. Це завдання може бути вирішене саме соціальним педагогом з відповідною спеціалізацією у підготовці. Крім того допомоги потребують не тільки діти з особливими потребами, але і їх сім'ї. Такий досвід є у Польщі і новий закон про вищу освіту, забезпечуючи автономію вишам, дає можливість реалізувати такий аплікат соціальної педагогіки до освітніх спеціальностей (дошкільна освіта, початкова освіта, професійна освіта, фізична культура і спорт). Перспективним є, на нашу думку, підготовка фахівців для анімаційної діяльності. Так в Данії аніматори працюють не тільки в розважальних закладах, але й в дитячих лікарнях і санаторних установах де діти перебувають тривалий час. Запровадження нових освітніх програм надасть можливість кафедрі соціальної педагогіки залучити до співпраці медичні установи, розважальні заклади та розширити спектр залучених реабілітаційних закладів, що надають

послуги дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і таким чином збільшити потенційні можливості випускника знайти своє місце на ринку праці у соціальній сфері.

Використані джерела

1. Бех І.Д. Компетентнісний підхід у сучасній освіті [Електронний ресурс] / І.Д. Бех. – Режим доступу: <http://www.ipv.org/ua/component/content/artikle/8-beh/56-2012-09-04-22-32-01.html>
2. Довмантович Н.Г. До проблеми використання компетентнісного підходу у медичному училищі / Н.Г. Довмантович // Педагогічний процес: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. / [редкол.: Хоружа Л., Безпалько О., Чернуха Н.]. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2013. – Випуск 2. – С. 38 – 44.
3. Коханова О.П. Партнерство як фактор соціалізації особистості / О.П. Коханова // Педагогічний процес: теорія і практика. Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. / [редкол.: Хоружа Л., Безпалько О., Чернуха Н.]. – К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2013. – Випуск 2. – С. 196 – 204.
4. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект / Н.С. Побірченко // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – №3. – С. 24-30.
5. Суховєєва Н.М. Реалізація компетентнісного підходу при підготовці майбутніх соціальних педагогів у вищій школі / Н.М. Суховєєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 115. Серія: Педагогічні науки. / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів: ЧНПУ, 2014. – С. 221– 227.

Zavatska L.M.

REALIZATION OF COMPETENCE APPROACH IN PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL TEACHERS IN THE CONTEXT OF INTERACTION WITH SOCIAL INSTITUTIONS

For a single methodological basis of the national system of higher education development, competency approach, that is a key one in the process of modernization, has been chosen. The general idea of competence approach is competence-oriented education that is aimed to a comprehensive learning and methods of practice due to which a person realizes himself successfully in different spheres of life.

The urgency of implementing competency approach in training of social workers is caused by the public importance of the profession and increasing demands for its quality and professionalism in the modern society. Analysis of theoretical and methodological aspects of the competency approach in the process of social teachers preparation in high school makes it possible to determine clearly that the leading role in this process belongs to the development of cooperation stakeholders (employers, graduates and professional organizations), the result of which should be a creation of adaptive professional model to the labor market. We have identified the partnership as a conceptual framework because during this activity the content of competency approach, which includes the following components: a conceptual (scientific), instrumental (mastering skills), integrative (the ability to combine theory and practice in solving problems), contextual (understanding the socio-cultural environment), adaptive (foresight and willingness to change) and communicative one can be realized more fully. These key competences are formed most effectively in the practical training of future professionals due to collaboration with social institutions that are defined as basic ones by chair.

Choosing base practice, social pedagogic department is eager to solve important issues of learning outcomes balance that are the prerogative of teachers and competencies which are acquired by students in practice with the direct participation and interest of social institutions experts as potential employers. The overall result of social workers' training is their employment opportunities. Cooperation of the department and social institutions for all the period of social workers specialists' training is a dynamic process that realizes the needs and demands of both sides of interaction. Currently, at the present stage of high education reforming, this form of work takes on the most importance, because the rules have to be changed by both universities and employers.

Key words: *training of social workers, competence approach, competence-oriented education, professional competence, partnerships, cooperation, social institutions, practical skills and abilities.*

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015 р.